

Sós Aladár centenáriuma

Otthon

Temesvárott született 1887. július 4-én. A középiskolában nagy hatást tett rá tanára, Kunfi Szigmond. Később Pesten is hallgatta előadásait, és a forradalmak elbukásáig kapcsolatban állt vele. Temesvár a század elején már kevésbé volt „kis Bécs”, mint a szabadságharc leverése után s a kiegyezés körül; eleven pezsgő, gazdasági és kulturális élete volt. Jellemzően Sós Aladár Fekete Gyulának adott interjújában azt emelte ki, hogy a villamos közvilágítás bevezetésében megelőzte Budapestet is.

Festőművész szeretett volna lenni, de apjának óhajára „kényerkereső pályát” választott: a műegyetem építészeti szakára iratkozott. Még egyetemi hallgatóként részt vett a Ritz Szálló és a Gerbaud-palota tervezésében. Írói ambíciói is voltak: novellái jelentek meg az Új Időkben meg a Pesti Hírlapban. Társadalomtudományi érdeklődése távolította el a szépirodalomtól.

Ott volt 1908-ban a Galilei Kör megalapítói között, Polányi Károly oldalán, akivel meleg barátságot kötött. Később, amikor a Galilei Kör szakokra tagozódott, ő lett a műszaki szakosztály elnöke. Polányi révén ismerte meg Balázs Bélát.

A mérnöki diploma megszerzése után 1910-től több neves pesti tervező mellett dolgozott. Minden biznnyal ekkor vett részt azoknak az épületeknek a megtervezésében, amelyeket a Magyar Építőművészet című szaklapban 1963-ban az öt 75. születésnapján köszöntő cikk felsorolt: a palicsi fürdőtelep, a marosvásárhelyi és a pozsonyi kultúrpalota, a dévai színház, a murányi várpalota és a budapesti Keleti Károly utcai épülettömb tervei elkészítésében.

Bécsbe kellett bevonulnia katonának. Ezt az időt arra használta, hogy tüzetesen megismerkedjék a monarchia fővárosának építészeti értékeivel. 1912-ben, amikor leszerelt, Pesten nem talált munkát. Rokonának, Engel Lajosnak, a híres Giza néinek (Móra írt róla e címmel tárcát) segítségével állást kapott az akkor már szintén híres — és nem sokára öngyilkos — Magyar Ede irodájában.

Szegedi évek

Giza néni révén került kapcsolatba a Szegedi Naplóval is. Ekkor Fehér Árpád volt a felelős szerkesztő, de ott volt még a lap „fő büszkesége”: Tömörkény István, azután Móra Ferenc, aki egy év múlva főszerkesztő lett; munkatársak: Ortutay István, Kisteleki Kornél (Kisteleki Ede fia), Czobor Imre, Balla Jenő, később Zagon István. A Napló külső munkatársai közül is összelelt Juhász Gyulával, Sz. Szegedy Vilmossal, Dettre Jánossal, Szőri Józseffel, a szegedi haladó értelmiség legkiválóbb képviselőivel.

A Naplóban eleinte szinkritikusként, később művészeti kritikusként szerepelt, utóbb vezércikkíróként is. Különösen értékesek az új épületekről és szobrokról megfogalmazott gondolatai. Ezeket az írásait érdemes lenne összegyűjteni, és legalább a szegedi nyomdászok pompás miniatűr-könyv-sorozatában megjelentetni a feledéstől.

Szívesen emlékezett később vissza Tömörkény rokonszenves alakjára. 1966-ban kérésre a Tömörkény Emlékkönyvben hangulatos képet festett Fehér asztalról címmel róla. Fekete Gyulának is elmesélte az íróra oly jellemző kis történetet, hogy a Barlanglakók pesti, nemzeti színházi bemutatója után, szegedi ünnepekor, Tömörkény szótlanul hallgatta a dicsőreket a Kassban rendezett banketton. Azután pár egyszerű szóval megköszönte az ünneplést, majd mikor elosztott a díszes vendégsereg, szűkebb baráti körének — köztük volt Sós Aladár is — azt mondta: gyerünk Onozó Poldinához... A Tisza-parti kiskocsmában érezte magát igazán jól.

Sós Aladár feleséget is ebben az értelmiségi társaságban talált magának. Scheiber Boriska neve föltűnik Balázs Béla naplójában is. Először úgy, hogy ügyesen lerajzolta Bauer Herbert diákkori ideálját, Löw Immanuel főrabbi

A Nyugat nemzedékének nem csak üstökösai, hanem kisebb fényű csillagai is voltak. Ilyen Sós Aladár, akinek nevére már Szegeden aligha emlékeznek, a fővárosban is csak az idősebb építészek. Pedig mind szegedi működésével, mind országos szerepével megérdemli, hogy legalább születésének századik évfordulóján földidezők kiváló egyéniségét.

föltűnő szépségű Eszter lányát; utóbb meg mint Balázs Béla föltűnő kizsármelt áldozata. Dedicáció is őrzi e kis kaland emléket. Halálesztétika című könyvét ajánlotta „Scheiber Boriskának, hogy emlékezzék a szegedi 1912. júl. 4-ikére”. 18 éves volt akkor Scheiber Fülöp főorvos úr lánya, Bartók növendéke a Zeneakadémián, később zongoratanárnő.

Aladár és Vidéke

Az esküvőre már a fővárosban került sor 1918. október 12-én. Erre az alkalomra a Szegedi Napló munkatársai — régi újságírószókas szerint — hírlapszerű alkalmi kiadványt jelentettek meg Aladár és Vidéke címmel, amely és tréfás írással tele. Sajnos, név nélkül. Néhányat mégis hadd idézzek. Keretes hirdetés: „Előadás után nem megyünk a Kassba, hanem előbb megírjuk a kritikát.” Másik: „Aladár! Gyere haza, még nem késő. A régi redakció.” „Üzenet a nyomdából. A mai napon nem kell se vezércikk, se színház. A metőr.”

A „szerkesztői üzenetekből” is sok mindent ki lehet olvasni. „Politikus. 1. Ertesülése föltétlenül alapos, ennek az uralkodó rendszernek hamarosan vége. Az általános demokratikus föllendülést a nemzeti papucskormány fogja kivívni. 2. Természetes, hogy a nők szavazati joga lesz benne a vezérmotívum.” „A—r. A zongorakulcs nem teveszthető össze a kapukulccsal. Az elsőből minél többet kap uraságod, a másodikról ne is álmoldjon.” „S. A. A szerkesztőség öslenyei el nem titkolható kárörömmel veszik tudomásul, hogy ön szintén zenész lett. Mégiscsak igaz, hogy nem ver az Isten bótál. Annál sokkal szigorúbb. Megházasítja az embereket.” „Lelki klinika. Ön azt kérdezi, hogy lehet-e egy zenész lánynak és egy építésznek házaselete meleg, tekintve, hogy az építész megfagyott zene. Kérdésére lapunk következő számában találja meg a választ.” A lap fejlécén persze ez olvasható: „Első, utolsó szám.” Az alcím pedig: „Mindig elkésve megjelenő házassági folyóirat.” Még egy keretes hirdetés hadd ittassak ide: „Legénykori emlékeimet elcserélném miniatűr böcsővel...”

Öt év múlva lett szükség a böcsőre: 1923-ban született lányuk, a későbbi Kéryné Sós Júlia, pedagógus, szociológus és író. Pályája csúcán, hirtelen hunyt el 1968-ban. Az Új Írás 1965. júliusi számában Szüleim világa címmel szép körképet rajzolt édesapjának és édesanyjának ifjúságáról, baráti körükről. Ebben közölte Juhász Gyula 1910. augusztus végén írt verses dedikációját is az édesanyjának adott verseskötetében. Ezt azóta a költő összes verseinek új kiadásába föl is vettem:

Bocának
E versekben nincs Mozart
[mosolya]
S Beethoven büszke gyásza,
De kis kétségeink borús sora
Néha tán vigaszát találja.

A neves építész

Minden iránt érdeklődő hajlamát később sem tagadta meg. Álmalom és Polgár, valamint Közmunka címmel folyóiratokat is szerkesztett. Írt a Századunk, Huszadik Század, Magyar Helikon, Magyar Fórum, Szép Szó, A Toll, Műgyűjtő című folyóiratba, a Közgazdasági Szemlébe, a Vállalkozók Lapjába és sok más folyóiratba újságba. A húszas évek

elején számos írása jelent meg a Nyugatban a legkülönbébb témákból: Shaw-ról és Chesterton-ról; Raffaeló-ról; Adam Smith-ről, a pénz lényegéről; az expresszionista filmekről, sőt 1920-ban — hazánkban az elsők közt — Einstein elméletéről, a relativitásról.

Építészeti munkájáról megint a szakembert idézem: „Több pályázaton díjat nyert. Jelentős úttörőmunkája az OTI Fiumei úti székháza, az első magyar toronyház, amelyet Komor Marcellal és Jakab Dezsővel együtt tervezett. Később önállóan végezte a tervezési munkákat, és számos bérházat, gyárat és villát tervezett.” Az OTI (ma a Budapesti és Pest Megyei Társadalombiztosítási Igazgatóság) székháza (Mező Imre út 19.) meghozta neki a Lechner Ödön emlékérmét (1934.) Jelentős alkotása még a zsidó hitközség óbudai bérháza (Frankel Leó u. 49.) 1933-ból; a Melinda társasüdülő a Svábhegyen, Vajda Andorral közösen (1940); bérház a Kandó Kálmán utcában (1936.), valamint néhány villa a Rózsadombon (1935.). 1934-ben a Műcsarnok kiállításán bérháztervvel második díjat nyert. 1937-ben ő rendezte a Tamás Galériában a Milyen legyen a mai lakás? című kiállítást. Szegedi épületei közül Bátyai Jenő is csak egyet, Schwarz Emmánuel házat (Korányi fasor 4.) említi; biztosan volt több is.

A fölszabadulás után jelentős szerep jutott neki a főváros újépítésében. Az építési minisztériumban ő irányította a Nemzeti Színház, a Szépművészeti Múzeum és számos más középület helyreállítását. Miniszterelnök, Veres Péterrel már a Századunk szerkesztőségéből és asztaltársaságából jól ismerték egymást. Zsolt Béla halála után, 1949-ben rövid ideig a Polgári Radikális Párt országgyűlési képviselője lett. Fölemelte szavát a Parlamentben a műemlékekért, főként a vidéki kastélyok pusztítása ellen. Később vezető tervfőmérnök minőségében nagy állami beruházásokat vezetett Salgótarjánban, Tatabányán, Dunajvárosban. Majd a Budapesti Város-tervező Intézet városrendező irodájának vezetőjeként oroszlanrészre volt Budapest városrendezési tervének kimunkálásában. Tagja volt a VII. kerületi tanács végrehajtó bizottságának; ott is építési és lakáskérdésekkel foglalkozott. Kérésre megírta, és a Délmagyarország 1967. május 14-i számában megjelentette visszaemlékezését A fiatal Balázs Béla címmel. Szívesegéből közölhettem a Somogyi-könyvtári Híradó 1968. októberi számában Móra Ferenc 1920. és 1931. közt írott négy levelét. Ezekből a változatlan barátság sugárzik. Amikor Sós Aladár gratulált neki a Kisfaludy Társaságba való beválasztásához, Móra így válaszolt: „Aladárkám, a familia legyen rá tanúm, hogy véleményemet ebben foglaltam össze a Kisfaludy-ügyről: — Gyerekek, mennyivel nagyobb öröm volt a Petőfi Társaság! Hogy örült akkor Sós Aladár, és milyen szép írt örömeiben!”

Sós Aladár nemcsak akkor, a Szegedi Napló 1915. december 19-i számában írt szepet Móráról, hanem a Századunkban is, 1934-ben, csak hogy akkor már nekrológot.

Hetvenkét éves korában kényserült — szemének megromlása miatt, műtét előtt — nyugálományba. „Mozgalmas, érdekes életet éltem” — mondta kevéssel halála előtt Fekete Gyulának.

1975. június 11-én hunyt el.

PÉTER LÁSZLÓ

Otthon jártam a múltkor, otthon, vagyis Szegeden voltam. Lám, harmincnégy éve kerültem el a szülővárosomból s nekem még mindig az az otthon. Jó szaladós napom volt, sokkal több baráthoz, ismerőshöz kellett volna bekopogtatnom, mint sikerült, de így is szinte megállás nélkül mentem, mert elvem, hogy új könyvemet bizonyos barátoknak csakis személyesen szabad át-nyújtani, s vittem magammal a Sziklatörés c. regényemet, hogy verses dedikációk kíséretében nyújtsam át, s fogadjam az érte járó behűtött pezsgőt, konyakot, jó szót, baráti ölelést, dicsőítő szavakat a könyv külleméről. Voltam a Batthyány utcától kezdve az Oskola utcáig, az egyetemről a Somogyi Könyvtárig, felkerestem dr. Sándor János hajdanvolt társamat, akivel végigcsináltuk 1944 őszén a Halló, Tartsay lakás? c. könyvemben leírtakat, voltam dr. Biczók Ferenc tanáromnál, s hogy a rokoni kötelességnek is eleget tegyek, a végén a nővéremnél pihentem egy kicsit, hogy utolsó nekifutás előtt elbeszélgessek múltról és jelenről. A végállomás ezen a csütörtöki napon Pinter József festőbarátom volt, kitudó „odaáti” pálinkát tett elem, megnéztem új festményeit, s már rohantam is az esti gyorsra, hogy jaj, csak le ne késsem! Hogy ki mindenkihez nem jutottam el, fel sem sorolom, így van, ha nem kocsival jövök, de akkor egyetlen pohárkával sem ihattam volna meg, noha úgy több helyre is eljuthattam volna. Felírtam magamban persze, hogy kikhez jövök legközelebb, a lista élén Jeszenszky Sándor áll, nagyszerű és csodálatos tanárom, akitől nemcsak gyorsírást tanultam, de hitet és emberiséget is, bizonyosan megérti, hogy most nem sikerült eljutnom hozzá.

De ha már otthon vagyok, úgy el nem jöhetek, hogy be ne nézek volt iskolámba, amely tollaimat is tépdeste, szárnnyakat is adott, vagyis olyan volt, mint minden iskola akkortájt, s ha nekem mára megbocsátották lázongó és lázadó természetemet, én sem haragszom már semmiért se. Különböző is, velem megesett az a csoda, amely csak nagyon kevés diákkal, hogy 1985 őszén, amikor az egykori szegedi Szent István Felsőkereskedelmi Iskola centenáriumát ünnepelte immáron Körösy József szakközépiskola néven, meghívott ünnepi díszvendégnek. Soha nem beszéltem erről, nem is írtam, mert nem akartam ezzel kérkedni, de most itt van az alkalom. Miért ne mesélsem el?

Miközben beléptem volt iskolám kapuján, mellettem-körülöttem izgatott lányserg (csak később derült ki, hogy most vizsgáznak az érettségizők), felfelé menet megszámláltam a lépcsőfokokat. Persze, hogy nyolc, jól emlékszem, hiszen nyolc szivdobbanás volt minden lépcsőfok. amikor tizenöt évesen felfelé haladtam a lépcsőn, amelynek földszinti pihenőjében várt minket az a Somogyi István igazgató úr, aki előtt mélyen meg kellett hajolni, s a kicsiket megfogtam, a lakikat, a hirtelenjött kamaszokat mindig megdörgöltem, igen, az igazgató úr (már már emlékeimben mint nagyszerű regényfigura él), a valóságban hatalmaskodó, basáskodó, nyugdíj előtt álló ember volt, aki annyira a rangbűvöletében élt, hogy amikor előléptették az V. fizetési osztályba, másnap már bevásárolni induló felesége előtt menesztette a két altisztet: Kakuszi bácsit és Lippai bácsit, akiknek szigorúan a lel-

kükre kötötte: minden kofánál, minden üzletben jelentsék be jóelőre, hogy a nagyságos asszonyt ezentúl méltóságos asszonynak kell szólítani.

Most csak azért jöttem, hogy személyesen adjam át könyvemet dr. Révész Istvánnak, a kedves Klárikának, aki két esztendője a centenáriumi ünnepség szervezője volt, s akinek hívó szavára boldogan mentem haza, iskolámba, hogy az ünnepség másnapján a nagyteremben, a díszteremben író-olvasó találkozóra seregessenek volt tanárain és hajdani osztály- és iskolatársaim, és persze a mai tanulók, úgyhogy alig lehetett a későn jövőeknek helyet találni.

Furcsa volt állni a képzeletbeli katedrán és magamról beszélni, inkább volt tanáraitam emlegettem, a szeretetteket és a csodálakat, a kezemet fogókat és sorsom irányítóit, a régi iskolámra emlékeztem s nemcsak a jóra, de a rosszra is, mindegy miképpen, hiszen egy rég letűnt világ iskolájáról beszéltem nem is a jelenlevőknek, hanem magamnak.

De hagyom a múltat, mondom a jelent. Fent az emeleten kedves arcok köszönnek rám, itt mindenki ismer engem, csak én nem tudom a neveket és az arcokat azonosítani, de itt is van már Klárika, és itt van az új igazgató, Csanádi Géza, akivel most fogok először kezét. Mondom jöve-telemet, s látom, rosszkor jöttem, az iskola életében maig nagy nap az érettségi, ismeretlen érettségi elnöknek csókolok kezét, s mondom: ma biztosan nem tudnék leérettségizni, mire éppen megjegyzi: meg is buktatnám! A tréfán nem tudok nevetni, inkább hát könyveim osztom, verses dedikációkkal, s amikor a kávé után elbúcsúzom, az igazgatóhelyettes megkérdezi: látta-már a könyvtárunkat?

— Hol van? — álmélkodom.

— Az egykori díszteremben! Megyünk be, át a tanárin, nem is fogom fel a csodát, ami velem történik. Hová lépek én? Milyen múltba megyek vissza? Hiszen ez a fantasztikusan szép könyvtárterem azt a régít idézi, a Somogyi Könyvtár nagytermet, dísztermét, olvasóját, ahová tizenöt esztendősd kamaszként léptem be először, azt sem tudván, hogy szabad-e hangosan köszönni, s kell-e kopogtatni? Látom a gyönyörű vaslepcsőt, ezen lépdelt lefelé komótosan Kotormány János, amikor asztalomhoz hozta a kért könyvet. Az iskolai könyvtárterem persze kisebb, nem olyan levegős, de akik idehozták, jó helyre hozták, köszönet érte, hogy ide „menekítették”, ha már nem hagyhatták ott, ahol volt. Allok a könyvtárteremben és megrohan a múlt.

De sokszor átszöktem az iskolából, 1945-ben, 46-ban, s talán még 47-ben is, ha torna és hittanóra következett egymás után. Tornatermünk nem lévén Tari tanár úr amúgy is a Stefánia fái közt futtatott és tornásztatott. Havas tisztelőndő atya pedig megbocsátotta nekem, hogy én a könyvek templomában áldoztam az én istenemnek. Régi világ volt, ma lehetetlen ilyen vagánytágot elkövetni, különösen ebből az iskolából, hiszen itt olyan áhitatot talál a tanár és diák, amely nekem egykor a mindent jelentette.

Nem is tudtam mit mondani a kedves tanárnőnek, az iskola igazgatóhelyettesének, csak álltam s nem tudtam megszólalni. De annyit megengedtem magamnak, hogy odapillantsak a T-betűhöz, őriz-e iskolám könyvtára könyveimből? Örömmel láttam ott a Halló, Tartsay lakás?-t és az Aranytányér c. önéletrajzomat, kerül ide most bizonyára Sziklatörés is, s úgy gondolom, megszerzem iskolámnak antikváriumokban régi könyveimet, két verseskötetem kivételével, mert mi-ért kellene régi s amúgy is bocsánatos bűneimért a mai olvasók előtt vezekelnem.

Úgy köszöntem el, hogy nem is tudom hogyan, talán a pezsgő ártott meg, vagy a konyak? De-hogyis. A múlt varázsától részegültem meg. Mert újra tizenöt éves voltam, mint amikor először kopogtatlam be a Somogyi Könyvtár tiszteletét parancsoló olvasótermébe.

TAKÁCS TIBOR

ÁRPÁS KÁROLY

bámészködő

diszszemlén sorakoznak
nyárfavitézek, út mentén

látogatóra készen
új lombjukban feszítenek

mindig kell várniuk, míg
medáld csillan rajtuk, nap